

החטא ותשובתו

המדבר, ארץ ציה וצלמות. לא ישב אדם שם. המדבר אינו מקום יישוב, שימצא אדם פרנסתו ומזונותיו שם. ואם תעה אדם בישימון, אם איבד דרכו בציה, הן ידוע הוא גורלו. עליו לנסות להיזון מעשבי הבר, ומחיות המדבר המועטות המתקיימות במקום אשר כזה.

וכבר מעשה באדם ושני בניו, שהיו מהלכים במדבר, ואבדה דרכם בין הררי נמרים. נאלצו השלשה לפרנס את עצמם ממזונותיהם של חיות הבר, הוכרחו לאכול את מעט העשבים הראויים למאכל. אך אין זה מאכל בריאים. עשבים ועלים אינם מאכלו של אדם מן היישוב. מחוסרי תקון הם. ועל כן יכאיבו לאדם במעיו, מדי אכלו אותם.

וכך הווה. מדי אכלם חשו בבטנם, אך מוכרחים היו לאכול, כדי חייהם. עד שיום אחד בא הבן הקטן לאביו, ובשרו בקול תרועה. ראה אבי, כיום באכלי מעשבי הבר הנקרים בדרכינו, לא חשתי כל מחוש. הן זאת אלא, כי כבר הורגלו בני מעי, במזונות אלה. האב בשמעו את דברי בנו, לא שמח בשמחתו, כי אם בכה בכי רב.

ויאמר לבנו ויבאר פשר בכיו. ראה בני. הן אנו תועים עתה בישימון, בין אריות ונמרים, ושאר חיות הטורפים. אך בכל עת, באכלנו מדשא הארץ כבהמות, וחשנו במעינו, זכור הייתי כי בני אנוש אנו, ואין אלה מזונותינו. טבע גופינו נשאר כטבע בני האדם, ועל כן אין אנו מסתגלים למזונות החיות. אך כעת בשמעי כי טבע גופך כבר נהפך להיות כטבע הבהמות והחיות. כעת התברר כי נשתנו בך סדרי בראשית, ונהפכת לטבע אחר, לטבע בהמי. אות הוא כי גופך כבר חדל מטבע שאר האנשים עלי חלד, ויהפך כבהמה. ואיך לא אבכה.

אך האם סיפור אמיתי הוא? האם אכן היה?

הלא זה אינו מענינו כלל! כי כל כולו של המעשה לא בא אלא בשביל המסקנה הנוראה העולה לשמע המילים.

אם אינך מרגיש, אות הוא, כי כבר נהפך טבעך לטבע הבהמות, ועל כן אינך מרגיש.
הן כל אחד מאתנו מודע להרגשה הרעה, המצטרפת וכרוכה עם כל מעשה אשר איננו הגון.

ומה שם ייקרא להרגשה זו? ומאין תבא אל ליבנו? ומדוע נחוש בה בכל עת אשר נחטא?

אלוקים עשה את האדם ישר. הקב"ה ברא את האדם, כל אדם, עם ישרות פנימית הטבועה בליבו. ועל כן ישנא האדם כל עושה עוול, מפני אהבת האמת החקוקה טבעו, והמזוגה בתוך נשמת רוח אפו.

וזוהי הרגשת המצפון, ונקיפותיו. המצפון הלא הוא הרגשת האמת, ואהבת היושר החקוקה בשורשינו, והצפונה בתוך תוך עומק לבנו.

ועל כן בכל עת אשר נכשל ח"ו בחטא, ונחוש את נקיפות המצפון, נשמח. כי ידוע נדע, כי עדיין נשמת רוח אלוקים בקרבנו, וכי רגשותינו רגשות אדם הנברא בצלם. נשמח, כי נפשנו עדיין נשארה בטהרתה, ועדיין בכוחה לשוב ולחדש ימיה כיום הבראה.

אך כאשר יחדל מצפונינו להציק לנו כל אימת ונחטא, אות הוא כי ח"ו הושחתה נפשנו. כאשר נחדל להרגיש, נדע כי הפך טבענו לטבע בהמי, כבהמות וכחיות אשר אין להם מצפון, כי לא נבראו בישרות.

אך האם כה רעה היא העבירה? כה עצום השחתת החטא? מדוע נרגיש כה עמוק בלבנו, את המצפון הלז, המכה אותנו?

לכשנתבונן, המענה כה פשוט הוא. הפתרון ידבר בעד עצמו. הן כך נרגיש, הלא מצפוננו פעיל, ומדוע זה נקשה קושיות?

הלא זה הדבר אשר נחוש, כי כמה וכמה רעות יפעל החטא האחד על הנפש. וכשננסה לפרטם נמצאם ארבעה.

הרעה הראשונה: ירידה בדרגה - כאשר יחטא האדם ירגיש היטב בנפשו, אם אך לא ירמה את עצמו, כי כבר איננו כקודם החטא. הרי ירגיש האדם כי אחר החטא הריהו כבהמה אשר לא תשלוט על עמה, ותחטוף כל אשר תתאוה אליו.

הרעה השניה: לכוד בכף יצרו - קודם שיחטא, מרגיש האדם כי יכול הוא לעמוד בפני יצרו המשיאו לעבור על דעת קונו. אך לאחר שחטא, וטעם טעם חטא, כבר איננו ברשותו כקודם. שהרי לא עמד בנסיון כבר בראשונה, ומי לידו יתקע, כי הפעם השניה תיקל מהראשונה.

השלישית: ישא בתוצאות מעשיו - כלומר עתידים להיפרע ממנו על עברו את פי אלוקיו. והעונש אינו דבר נפרד מהעבירה, אלא הוא קשור לחטא, כסיבה ותוצאתה. העונש הוא ¹תוצאה ישירה מהחטא. בדרך כלל בעוה"ב ייענש החוטא, ופעמים אף בעוה"ז.

והרביעית: חרוו אף השם - והיא, העולה על כולנה. הרי כל חפצינו וישענו, קרבת אלוקים. ואני קרבת אלוקים לי טוב. ורצוננו, לעשות נחת רוח לפניו יתברך. רצוננו, שהבורא ברוך הוא יחיך לעברנו. יקשיב למשאלות לבנו. ישא פניו אלינו, ויחונן אותנו באור פניו. ותירצה עבודתנו לפניו. וכאשר חוטא האדם, הריהו מתרחק מבורא העולם. השם יתברך כביכול כועס עליו. ואז, אין עבודתו רצויה, עושה מצוות וטורפים אותן בפניו. מתפלל, וסותמים חלונות רקיע.

עתה נבין את דפיקות הצפון, אשר יעוררנו על כל אלו הרעות, שיגרום חטא אחד.

אך האם יש תקוה? האם יש מוצא? האפשר לתקן את ולהחזיר את הגלגל אחורה? הנוכל לחוש שוב רגשות קודש? האם ירצנו השם יתברך, אחר שהכעסנו אותו?

הלא נדע כי יש מוצא. נשכיל ונבין, כי יש - **תשובה.**

והתשובה, הינה התשובה והפתרון, לכל הרעות שגורם החטא. התשובה הינה חסד ורחמים מאת הבורא יתברך. כי יודע הוא, הבורא, כי קרוצי חומר אנו, עמד וסידר לנו דרכי תשובה. ולא עוד, אלא, זוהי אף מצוה מהתורה, לשוב ולהתודות לפניו, כאשר נחטא לו.

¹ ונסביר על פי משל.

משל לאדם שעבר על חוקי התנועה. אך לו היה נזהר שלא יראנו שוטר, ניחא. וכיון שלא נזהר, ראהו איש החוק, הוליכו לבית המשפט ושם קצב לו השופט את ענשו. הנה עונש זה אינו תוצאה ישירה של מעשיו.

לעומתו חברו, גם כאחיו, לא שמר על חוקי התעבורה, שנועדו לשמור ולהגן על חיו, ועל חיי שאר העוברים בדרך. לא נזהר, ולא נשמר, והתהפך עליו רכבו אשר נסע בו, ויפצע פצעים חמורים, פצע וחבורה ומכה טריה. וישבר את כל איברי גופו אין בו מתום. הנה זה גם הוא קיבל את ענשו. אך בשונה מאחיו, עונש זה קשור ישירות למעשיו.

כך הוא עונש החטא. החטא עצמו, כביכול, יענישנו. ועונש זה קשור הוא לחטא קשר ישיר, ולא במקרה.

והנה לשונות רבותינו הראשונים, יקרים מאד. ופעמים ומילה אחת שלהם, תכיל שורות הרבה שלנו. והנה כשנעיין בדבריו המתוקים של בעל ה"שערי תשובה", נבחין מיד כי במילים מועטות שלו, כלל כל דברינו, ויותר מהם.

וכך הם דברי רבנו יונה, בספרו שערי תשובה.

מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואי, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם, ולנוס מפח פשעיהם, לחשוף נפשם מני שחת, ולהשיב מעליהם אפן, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו לרב טובו וישרו, כי הוא ידע יצרם, שנגמר (תהלים כה, ח) טוב - וישר יי על - כן יורה חטאים בדרך. ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגדו בגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנגמר (ישעיה לא, ו) טובו לאשר העמיקו סרה. ונגמר (ירמיה ג, כב) טובו בניי שובבים ארפה משובתיכם. והנהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה.

האם נוכל להכיל את עומק רעיונותיו של רבנו יונה? האם נצליח להכיל את כונתו בכל מילה מדבריו הקדושים? מהו "פחת מעשיהם"? ולמה כונתו כשאומר "פח פשעיהם"?

אך הלא הם הם הדברים שדיברנו. הוא מה שטענו, כי במילה אחת שלו, כלל רבנו יונה משפטים שלמים שלנו.

וכך מתחיל לבאר בעל השערי תשובה, את ענין התשובה.

והוא: כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם. פירוש, התקין סולם, לעלות חזרה למדרגתם קודם החטא. לשוב למעלתם קודם שירדו ממנה. לתקן את הרעה הראשונה שאמרנו.

וכן הכין להם הדרך לנוס מפח פשעיהם. זו הרפואה לרעה השניה שמנינו. כי חידש בורא העולם, דרך ואפשרות לברוח ולהינצל ממלכודת היצר, שלכדנו בכפו כבר פעם אחת.

וכן התקין היוצר, ארוכה ומרפא לכל שברינו ומכאובינו, אשר יבואו עלינו כתוצאה מהחטא. הכין לנו דרך לחשוף נפשנו מני שחת.

ולא זו אף זו. אף הכין והתקין לנו דרך, להשיב מעלינו אפן. להסיר כעסו מעלינו, ולשוב לרחמנו.

אך אמנם כן הוא. ניתן לנו דרך לתקן ולרפא את חוליי החטא. אך האם יהיה החוטא מרוצה לפני מי שאמר והיה העולם? האם ישוב וירצהו? התרצה עבודתו לפניו? האם רוצה הבורא בתשובתנו?

אכן כן הוא. רוצה הבורא בתשובתנו. וכך ממשיך רבנו יונה וכותב באותו מאמר אשר בו עיינו קודם. וְלִמְדָם וְהִזְהִירָם לְשׁוּבָה אֵלָיו כִּי יִחְטְאוּ לוֹ לְרַב טוֹבוֹ וְיִשְׁרוּ. וכך אף מאלפנו דעת, הרמב"ם, בהלכות תשובה, וכך כותב במעלת התשובה. כמה מעולה היא התשובה. אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל... צועק ואינו נענה... ועושה מצות וטורפין אותן בפניו...

והיום הוא מודבק בשכינה... צועק ונענה מיד ... ועושה מצות ומקבלים אותן בנחת ושמחה שנאמר: כי כבר רצה האלקים את מעשיך. ולא עוד אלא, שמתאווים להם שנאמר: וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.

אך מדוע זה כה דופק לבנו? מדוע מזרזנו לשוב? הלא ירצנו בוראנו תמיד, ותדיר ימתין ויחכה לנו, מדוע להיחפז?

אך הלא אבינו שבשמים ממתין, ואנו נניח לו לחכות?! הלא זוהי חוצפה שאין כדוגמתה.

הלא האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. כיון שהתשובה היתה הגורמת לחטא, לא תעזור לכפר עליו. הרי אין קטגור נעשה סנגור.

ואף גם זאת, אם התשובה הינה מצוה מדאורייתא, הן כשנתעצל ולא נשוב, הלא נוסיף חטא על פשע. הרי באה מצוה לידנו, אל נא נחמיצנה.

וכבר ידוע משלו של בעל השערי תשובה, על המתאחר לשוב. והוא ידמהו ללסטים שנחבש בבית האסורים. אשר גם כאשר חבריו ברחו במחילה שחפרו, הוא נשאר בכלאו, ולא ברח יחד עמם. ויכהו שר בית הסוהר. ויאמר לו: הוי קשה יום.

אך מדוע הכהו? הרי הבורחים הם שחטאו, והוא הוא שנשאר כמצוות המלך, לרצות את ענשו?

אך נבינה. הלסטים שלא ברח, אין זאת משום שרצה לקיים רצון המלך. כי אילו רצה לקיים מצוותו לא היה גונב ורוצח. אין זאת אלא, שלא היה מודע לחומרת מעשיו. לא השכיל להבין, את רוע מצבו. לא הפנים כי נמצא הוא בבית הסוהר,

במקום העונש. כי אילו היה מבין, אם היה שם על ליבו את כל אלו, כי אז מבקש היה לברוח. מחפש דרך להימלט. ואם לא עשה זאת, אות וסימן הוא לגודל טפשותו וכסילותו.

במהברות:

לשון רבנו יונה בספרו "שערי תשובה", בבאור התשובה ועיקריה:
 מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואי, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני - שחת ולהשיב מעליהם אפן, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו לרב טובו וישרו, כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח) טוב וישר השם, על כן יורה חטאים בדרך.

שאלות:

1. בארי:
 - א. פחת מעשיהם.
 - ב. פח פשעיהם.
 - ג. לחשוך נפשם מני שחת.
 - ד. להשיב מעליהם אפן.
2. בארי את רעת המתאחר לשוב. (הוסיפי את משלו של רבנו יונה).

תשובות:

1. בארי:
 - א. פחת מעשיהם: שפלותם. ירדת המדרגה, מפאת החטא.
 - ב. פח פשעיהם: המציאות כי לכודים הם בכל היצר. עבר ושנה נעשית לו כהיתר.
 - ג. לחשוך נפשם מני שחת: להצילם מעונש החטא.
 - ד. להשיב מעליהם אפן: להסיר את כעסו של הבורא.
2. רעת המתאחר לשוב גדולה. כי מגדיל את חטאו. כיון שיש לו אפשרות לנס. וזהו משלו של רבנו יונה, על הלסטם, "הלא המחותרת חתורה לפניך, ואיך לא מיהרת המלט על נפשך".
 וכן זוהי חוצפה גדולה כלפי שמיא, כי הבורא ממתיין לני, ואני לא שביס אליו.
 עוד מראה בנפשו, כי לא אכפת לו רעת העבירה, או שאינו מבין את תחלואיה.

נספח

שערי תשובה - לרבנו יונה גירונדי שער ראשון - באור התשובה ועקריתה:

א. מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואינו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת, ולהשיב מעליהם אפן, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו לרב טובו ונשרו, כי הוא ידע יצרם, שנגמר (תהלים כה, ח) טוב - ונשר השם על - כן יורה חטאים בדרך. ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנגמר (ישעיה לא, ו) שובו לאשר העמיקו סרה. ונגמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם. והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה, והתבאר, כי התשובה מקבלת גם כי שוב החוטא מרב צותיו, כל שכן אם שוב מיראת השם והתבנתו, שנגמר (דברים ד, ל) בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד השם אלקיך ושמעת בקלו. והתבאר בתורה, כי יעזור השם לשובים כאשר אין יד טבעם משגת, ויחדש בקרבם רוח טהרה להשיג מעלת אהבתו, שנגמר (שם ל, ב) ושבת עד השם אלקיך ושמעת בקולו, ככל אשר אנכי מצוך היום, אפה ובניד בכל לבבך ובכל נפשך. ואומר בגוף הענין (שם שם, ו) ומל השם אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך, להשיג אהבתו. והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה, עד כי באו עקרי התשובה כלם מפרשים בדבריהם כאשר יתבאר.

ב. ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו, וכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובגדו לצאת מתוך ההפכה, ולא גור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קה"ר ז, טו), משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית - האסורים, וחתרו מחתרת, פראו ויעבורו, ונשאר אחד מהם. בא שר בית - הסהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עוננו עצור, ויד אותו במטהו. אמר לו, קשה - יום, הלא המחתרת חתורה לפניך, ואיך לא מהרת המלט על נפשך.

משנה תורה - היד החזקה - לרמב"ם פרק ז' - מהלכות תשובה - הלכה ז'

כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגוי ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכס ויסגר דלתים וגוי, והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמוחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאווים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות.

אהל יעקב - למגיד מדובנא
פרשת וילך - סימן תלה

משל לאי שהיה הולך עם בניו בדרך ותעו במדבר, והיו מוכרחים לאכול עשב הארץ ואחר אכלם היו מרגישים כאב בבטן מאד. פעם בא אי' מבניו אליו והוא מתרונן ואומר אכלתי מהעשבים האלה ואין אני מרגיש צער במעי. התחיל אביו לבכות עליו ואמר, צר לי עליך בן יקר, כי כל עוד שאנחנו מרגישים צער באכילה הזאת הוא אות לנו כי לא נשתנו בנו סדרי הטבע הנמזג בנפשונו. אבל עתה אתה שאינך מרגיש עוד דבר אות היא כי כבר נשתנו בך סדר הטבע שבבני אדם. ונהפכת אל טבע חיות היער ואי"כ אין לך עוד תקוה לצאת מזה.

הנמשל כי הקב"ה נטע בלב ישראל אהבה טבעית אל התורה והחכמה והמישרים ונמזג בנפשותינו ההרגשה ברוע העול והנלוז לבלתי נסבול כל טומאה. והנה במעמדנו עתה כאשר יפגע ענין רע ואין נפשנו אל המעשה הזה יש לנו תקוה כי ישאר אלינו טהרת הנפש וטבע הרגשתה. כמשפט אוהבי ה' שנאו רע. אבל כאשר אנחנו עושים רעה ואין אנו מרגישים כאב בנפשנו להצטער על טמאתנו הוא אות ומופת על נפשנו כי משחתה בה מום בה. וזהו כי שבעה ברעות נפשי פי' כי נפשי מסכמת על הרעות וחלילה הוא אות כי וחי לשאול הגיעו. וזהו שאמר הכתוב והיה כי תמצאן אותן רעות רבות וצרות וענתה בי השירה הזאת לפנינו לעד היינו רעות רבות בהשחתת הנפש וצרות ביסורי הגוף. והנה יסורי הגוף ירגיש האדם על נקלה מעצמו ובשרו. אבל רעות הנפש וקלקולה אמר עלי וענתה השירה הזאת לפנינו לעד. כי בעת שיתלבט האדם מתורה ודאי לא ירגיש בהשחתת הנפש. אבל כאשר יפתח עיניו ויקרא בתורת אלהים ושום שכל כמו שהיה בימי עזרא כאשר ביארנו כבר, אז ידע ואז יבין האמת כמה הפסיד מן המדות הנכבדות ומן הכחות היקרות אשר היו כנטועים מגודלים בנעורינו.

אתה ה' היה בעזרנו וחדש כקדם ימינו.

ילקוט לקח טוב -

עמ' מד-מה - משל נאה להמחשת גודל החסד שבתשובה

בגידה במלכות היתה נחשבת מאז ומתמיד לעוון חמור ביותר, ובהתאם לכך גדול עונשו של הבוגד. אם הבוגד הינו אדם שנמנה על מקורבי המלך ונאמניו, יענישוהו בכל חומר הדין. באחת המדינות נתפס אחד מבאי ביתו של המלך ומקורביו באשמת בגידה, והושלך לכלא עד לביורר משפטו. הדבר התפרסם בכל המדינה והיה לשיחת היום, והכל ציפו בסקרנות רבה ליום המשפט לדעת מה יעשה בו.

משחלפו הימים וזמן המשפט הלך והתקרב, נכמרו רחמי המלך על ידידו. אמנם גדול היה החטא שחטא הידיד נגדו, מכל מקום קשה היה למלך לשאת בצערו הגדול של הנאשם ועז היה חפצו להצילו. אולם ידי המלך היו כבולות, שכן היאך יעלה על הדעת שהמלך יהפוך את חוקי המשפט ללעג ולקלס, כאשר יוותר לעין כל על משפטו של הבוגד. גם הידיד-הבוגד הבין שאפילו אם ירצה המלך לסלוח לו, אין הדבר באפשרותו. אי לכך, שקע והלך בהרהורים נוגים על הצפוי לו בעתיד. עם זאת התעורר מצפוניו ברגשי צער וחרטה, על המעשים הרעים שעשה. המחשבות שהתרוצצו בין העונש החמור הצפוי לו לבין החרטה על העבר, הלכו ודכאוהו ומלאוהו פחד ודאגה עד שהגיע לסף יאוש וחוסר תקוה.

בוקר אחד שמע האיש קול מוזר שבקע מתוך האדמה שמתחת לתאו בבית הכלא. בעוד הוא נבהל ומשתומם, חש כי הקרקע החלה נשמטת מתחת לרגליו. בעוד הוא עומד נדהם הוא רואה שברצפת התא נפער חור גדול, ומתוכו יוצא לא אחר מאשר... המלך בכבודו ובעצמו. נעמד המלך בפתח הבור, הושיט אליו זרועות פתוחות וקורא לו להמלט עמו דרך המנהרה שחפר. בהתרגשות עצומה ובשמחה אין קץ רץ האסיר לקראת מלכו-ידידו, ויחדיו זחלו במנהרה לאחר שסתמו את החור לבל יתגלו עקבותיהם.

בהיותם בתוך המנהרה האפילה, אמר המלך לידידו : זה זמן רב שחפצתי לתת לך הזדמנות להשתחרר מהכלא, אך בתוקף מעמדי לא יכולתי בשום אופן לוותר על עריכת משפט צדק נגדך. שכן אני מלך אוהב משפט ובעצמי יסדתי את מערכת המשפט בארצי, לפיכך לא יתכן שאתן ידי בגלוי לביטול הדין והמשפט. על כן לא מצאתי דרך אחרת להצילך, מאשר לחתור חתירה מתחת כסא כבודי. דהיינו מן המקום שאליו אין לאיש רשות להכנס מבלי שאזמינו לשם. בכל יום הייתי מסיט את הכסא ממקומו וחופר מתחתיו עד שהגעתי אליך, בדרך זו עקפתי את כל המקטרגים, וכך לא יכול איש למנוע ממני את הצלתך.

* * *

בירושלמי מובא : "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם : "חטאים תרדף רעה" (משלי יג). שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו, אמרה להם : "הנפש החוטאת היא תמות" (יחזקאל יח). [ובפסיקתא דר"כ (כד, ז) איתא כאן : שאלו לתורה חוטא מהו ענשו, אמרה להם : יביא אשם ויתכפר לו]. שאלו לקב"ה חוטא מהו ענשו, אמר להם : יעשה תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב "על כן יורה חטאים בדרך" (תהלים כה), יורה לחטאים דרך לעשות תשובה" (מכות פ"ב ה"ו).

למדנו כאן על החסד הגדול שבתשובה ; שהרי מצד הדין אין מקום לסליחה לחוטא, כפי שהעידו החכמה, הנבואה והתורה. ואף על פי כן מקבל הקב"ה ברחמיו הגדולים את השבים אליו בתשובה. לא זו בלבד שהוא מקבלם, אלא אף מורה להם את הדרך כיצד לשוב. ועל זה אומר רבינו יונה ז"ל בפתח הספר "שערי תשובה" : "מן הטובות שהטיב ה' יתברך עם ברואיו כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם".

בפירוש "שיח יצחק" על התפילה מביא על הנאמר בשחרית לשבת : "זכות ומישור לפני כסאו, חסד ורחמים לפני כבודו", את הדברים הבאים : "כי בית דין של מעלה שופטים את העולם רק לפי הזכות והמישור שבידם. אבל לפני כבודו - הוא חסד ורחמים גם לשאינו כדאי ואינו הגון". פירוש זה מגלה צד נוסף של החסד, שאף על פי שלפני הכסא של ה' עומדים המקטרגים הרוצים לדון את האדם לפי מעשיו, נוהג הקב"ה עם בריותיו בחסד וברחמים.

על הכל עלינו לציין את הטובה הגדולה שמיטיב ה' עמנו בתתו לנו את עשרת ימי תשובה. אחרי שרואה ה' יתברך שהשנה חלפה והאדם עדיין לא שב בתשובה, הוא ממציא את עצמו אליו וקורא לו לשוב בתשובה. ואע"פ שרבו המקטרגים ואף על פי שמצד ה"זכות ומישור" אשר לפני כסאו אין מקום לתשובה ומחילה, הקב"ה חותר מתחתם ונחלץ לישועת ברואיו. ממש כאותו מלך שחתר חתירה מתחת כסאו, כדי להציל את ידידו.

כגודל החסד כן רבה היא עד מאד התביעה כלפי המתאחר מלשוב מחטאתו, שכן אם המלך בכבודו בעצמו חתר חתירה כדי לאפשר לו להמלט על נפשו, ובעצמו קורא לו לצאת והוא אינו יוצא, בודאי שרעתו רבה וגדולה עד מאד (ראה "שערי תשובה שער א, ב).

משל זה מאיר את דברי התפילה שביסוד התשובה לרבינו יונה ז"ל : "ואם בחטאי הרב והעצום אין לי מליץ יושר, חתור לי אתה מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי".